

3 STRUKTURA ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ VYJÁDŘENÁ VE TŘÍDÁCH EKONOMICKÉ VELIKOSTI A V ROZLIŠENÍ PODLE VÝROBNÍHO ZAMĚŘENÍ

Rozdělení zemědělských podniků ČR do jednotlivých tříd ekonomické velikosti je znázorněno v tabulce 3. Pro potřeby této studie byly agregovány tři základní skupiny ekonomické velikosti. Analyzovány budou podniky malé velikosti (třída ekonomické velikosti I-V), podniky střední velikosti (třída ekonomické velikosti VI-IX) a velké podniky (třída ekonomické velikosti X-XIV).

V České republice mají s 61 % nejvyšší zastoupení malé zemědělské podniky, následují zemědělské podniky střední velikosti (32 %), nejméně početnou je pak skupina velkých zemědělských podniků (7 %). V rámci jednotlivých tříd má nejvyšší početní zastoupení třída ekonomické velikosti III (4 109 subjektů) následovaná třídou IV (3 504 subjektů) a třídou VI s 2 804 subjekty. Nejmenší podíl zaujímá velikostní třída XIV, která zahrnuje 248 největších podniků tvořících pouhé 1 % všech klasifikovaných zemědělských subjektů ČR. Na druhé straně je však nutné uvést, že jádro zemědělské produkce České republiky je koncentrováno v rámci skupiny velkých zemědělských podniků (třída ekonomické velikosti X-XIV), které ohospodařují téměř 65 % zemědělského půdního fondu ČR a podílí se více než 80 % na celkovém počtu chovaných hospodářských zvířat (v přepočtu na dobytčí jednotky, VDJ). Protipól pak představují malé zemědělské subjekty, většinou podniky fyzických osob, které jako nejpočetněji zastoupená velikostní skupina hospodaří pouze na necelých 6 % zemědělské půdy ČR s podílem 4 % z celkového počtu chovaných hospodářských zvířat.

Velikostní struktura podniků je odlišná v závislosti na právní formě sledovaných zpravodajských jednotek. Většina podniků fyzických osob (68 %) spadá do třídy malé ekonomické velikosti (I-V). Velmi malý je naopak podíl velkých podniků fyzických osob (1 %). U právnických osob je situace opačná, téměř polovina (48 %) těchto subjektů náleží do kategorie velkých podniků. Přibližně 37 % zemědělských podniků právnických osob bylo zařazeno do střední velikostní skupiny, malé právnické osoby pak tvořily 15 % z celkového počtu podniků právnických osob. Zde je však nutné poznamenat, že u malých podniků právnických osob se často jedná o subjekty vyhovující prahovým hodnotám Agrocenzu, avšak zemědělství není v mnoha případech jejich hlavní ekonomickou aktivitou.

Tabulka 3 - Struktura podniků podle ekonomické velikosti

Třída ekonomické velikosti	Zemědělské subjekty celkem		v tom subjekty			
			fyzických osob		právnických osob	
	počet	%	počet	%	počet	%
Celkem*	22 739	100,0	19 672	100,0	3 067	100,0
Malá (I.-V.)	13 806	60,7	13 356	67,9	450	14,7
I	1 345	5,9	1 300	6,6	45	1,5
II	2 456	10,8	2 388	12,1	68	2,2
III	4 109	18,1	4 002	20,3	107	3,5
IV	3 504	15,4	3 398	17,3	106	3,5
V	2 392	10,5	2 268	11,5	124	4,0
Střední (VI.-IX.)	7 262	31,9	6 121	31,1	1 141	37,2
VI	2 804	12,3	2 649	13,5	155	5,1
VII	2 028	8,9	1 819	9,2	209	6,8
VIII	1 673	7,4	1 291	6,6	382	12,5
IX	757	3,3	362	1,8	395	12,9
Velká (X.-XIV.)	1 671	7,3	195	1,0	1 476	48,1
X	382	1,7	107	0,5	275	9,0
XI	267	1,2	46	0,2	221	7,2
XII	348	1,5	27	0,1	321	10,5
XIII	426	1,9	13	0,1	413	13,5
XIV	248	1,1	2	0,0	246	8,0

*) Nezahrnuté neklasifikované podniky

Při hodnocení zemědělských podniků v závislosti na regionálním rozložení je patrné, že se velikostní struktura v rámci sledovaných krajů (s výjimkou Prahy) významně neodlišuje. Podíly velikostních skupin zemědělských podniků ve sledovaných krajích kopírují celorepublikové hodnoty. Vyšší podíl malých podniků

hospodařů ve Zlínském (78 %) a Libereckém kraji (73 %). Zemědělské podniky střední velikosti zaujímají v relativním vyjádření největší podíl ve Středočeském (41 %) a Ústeckém kraji (39 %). Nejvyšším podílem velkých podniků se vyznačují Olomoucký kraj (10 %), Pardubický kraj (9 %) a Vysočina (9 %). V absolutním vyjádření se vyskytuje nejvíce podniků malé ekonomické velikosti v Jihomoravském kraji, kde hospodaří 2 263 malých zemědělských podniků, což představuje přes 16 % všech zemědělských podniků malé ekonomické velikosti v České republice. Nejvíce velkých a středně velkých zemědělských podniků nalezneme ve Středních Čechách, kde sídlí 1 229 středně velkých a 256 velkých zemědělských podniků. Tyto subjekty se tak podílí 17 % a 15 % na celkovém počtu zemědělských podniků ČR střední a velké ekonomické velikosti.

Struktura půdní držby (viz tabulka 4) zemědělských podniků hospodařících v rámci rozhodujících typů výrobního zaměření a vyjádřená ve třídách ekonomické velikosti potvrzuje, že tradiční zemědělské podniky univerzální víceodvětvové struktury spadající do skupiny smíšené rostlinné a živočišné výroby zůstávají stále rozhodujícími formami výrobního zaměření při vysoké míře koncentrace půdní držby. Druhou pozici co do významu zaujímají podniky specializované na polní výrobu s více než 50% zastoupením v největší velikostní skupině (třída X až XIV) a třetím nejvýznamnějším typem výrobního zaměření z hlediska půdní držby jsou chovy hospodářských zvířat zkrmujičích objemová krmiva. Komentované skupiny podniků hospodaří v ČR na cca 98 % výměry zemědělské půdy¹.

Tabulka 4 - Podíly zemědělské půdy spadající do příslušných velikostních tříd podniků v rozlišení podle výrobního zaměření (%)

Výrobní zaměření	Třídy ekonomické velikosti			Podíl výrobního zaměření na celkové výměře z. p.
	Třída I.-V.	Třída VI.-IX.	Třída X.-XIV.	
Smíšená výroba	2,2	11,3	86,5	44,8
Polní výroba	5,4	41,6	53,0	31,1
Chov zvířat zkrmujičích objemná krmiva	13,0	50,5	36,5	22,2

Užitečné závěry vyplývají rovněž z posouzení výše uvedených skutečností z regionálního pohledu.

Polní výroba je co do výměry zemědělské půdy rozhodující měrou zakotvena v kraji Středočeském, Jihomoravském, Ústeckém, Olomouckém, Jihočeském a Plzeňském se 70% podílem na celkové výměře ploch věnovaných polní výrobě.

Je zřejmé, že polní výroba je univerzálnějším výrobním zaměřením s plošným rozšířením po většině regionů ČR, zatímco specializace na **chov hospodářských zvířat zkrmujičích objemnou píci** a zejména pak chov KBTPM je do určité míry vázán do méně příznivých oblastí podhorského a horského typu s významným rozšířením TTP (viz obr. 6 v příloze). V popředí stupnice největších chovatelů polygastrů se umísťují podnikatelé hospodařící v příhraniční oblasti, jmenovitě v kraji Jihočeském, Plzeňském, Moravskoslezském, v kraji Vysočina, Karlovarském, Libereckém a Královéhradeckém kraji s rovněž 70% zastoupením na celkové výměře z. p. obhospodařované zemědělskými podniky specializovanými na chov zvířat zkrmujičích objemnou píci. Ve vazbě na konkrétní půdně klimatické podmínky mezi kraje s menším rozšířením této výrobní specializace náleží Jihomoravský kraj s 9 tis. ha, dále Středočeský kraj s 36 tis. ha a Olomoucký a Pardubický kraj (po 46 tis. ha). V souvislosti se vstupem ČR do EU uvedené výrobní zaměření nachází v podmínkách českého zemědělství stále většího uplatnění ve všech velikostních třídách. Ve skupině malých podniků (třída I až V) se uplatňuje daná specializace v relaci k ostatním větší měrou při cca 13% podílu na celkové výměře z. p. věnované tomuto výrobnímu zaměření.

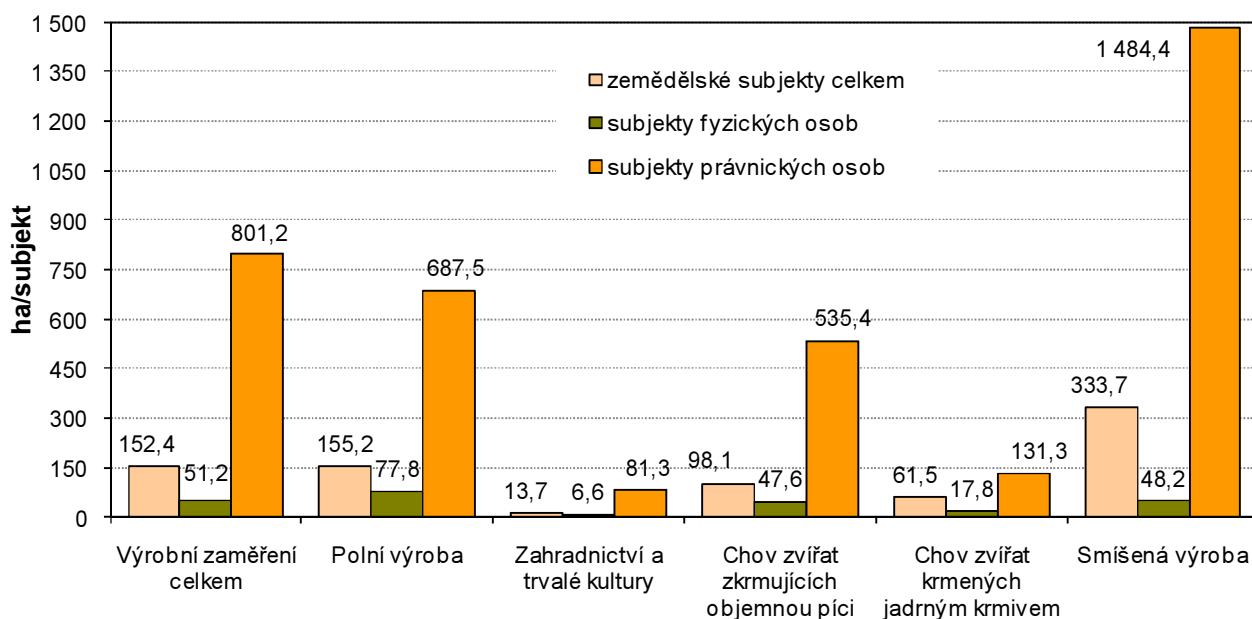
Je logické, že výrobní zaměření **Smíšená výroba** se uplatňuje největším, konkrétně více než 40%, podílem na celkové výměře zemědělské půdy v ČR. Jedná se o způsob hospodaření, který prakticky plynule navazuje na předlistopadovou organizaci zemědělské výroby. Tehdejší družstevní, resp. státní zemědělské podniky při dané velikosti prakticky bez omezení rozvíjely víceodvětvovou strukturu a následně v rámci transformačního procesu dospěly do současné struktury odpovídající definičnímu vymezení smíšeného podniku.

Z definice ekonomické velikosti zemědělských podniků muselo vyplynout, že ať již v rámci SPO nebo SFO průměrná výměra z. p. v přepočtu na zpravodajskou jednotku (ZJ) vychází v rámci Agrocenzu 2010 podstatně menší ve velikostní třídě VI až IX ve srovnání s velikostní třídou X až XIV. Dané konstatování platí

¹ V rámci Agrocenzu 2010 spadá pod výrobní zaměření 5 „Chov zvířat krměných jadrným krmivem“ 27,6 tis. ha z. p. při 0,8% zastoupení na celkové výměře z. p. v ČR. Téměř jedna polovina zemědělských podniků tohoto zaměření hospodaří bez zemědělské půdy.

i pro podniky různého výrobního zaměření (viz příloha B4). Průměrné hektarové výměry obhospodařované zemědělské půdy v rámci jednotlivých skupin výrobního zaměření zobrazuje Graf 1.

Graf 1- Průměrná výměra zemědělské půdy v rámci skupin výrobního zaměření

Je zřejmé, že výhody z velikosti jsou ve větší míře k dispozici SPO a to největší měrou podnikům smíšené rostlinné a živočišné výroby, kde průměrná výměra z. p./ZJ ve velikostní třídě X až XIV osciluje kolem 1 750 ha s tím, že na špičkové úrovni jsou kraje Plzeňský, Středočeský a Jihomoravský, jejichž průměrná výměra kolísá mezi 1 900 až 2 200 ha z. p. Nejnižší hodnoty vykazuje Ústecký kraj a kraj Vysočina s průměrnou výměrou kolem 1 500 ha z. p.

U subjektů právnických osob se zaměřením na polní výrobu je dosahováno nejvyšší průměrné výměry v Karlovarském, Olomouckém, Zlínském a Jihočeském kraji.

Mírně nižší průměrná výměra oproti polní výrobě byla zjištěna u SPO zaměřených na chov zvířat zkrmujiících objemnou píci, kde u skupiny velkých podniků stojí na přední pozici kraj Karlovarský, Olomoucký a Moravskoslezský.

V rámci skupiny SFO platí, že výhod z velikosti v rámci třídy X až XIV je při podstatně nižší výměře využíváno podniky specializovanými na polní výrobu, přičemž u zbývajících dvou typů výrobního zaměření se podniky této velikostní třídy objevují sporadicky (viz příloha E2). Je tomu tak proto, že ve skupině SFO nejvyšších velikostních tříd je zastoupen velmi malý podíl podniků (cca 1 %). U podniků polní výroby si ve skupině velkých SFO stojí na předních pozicích podnikatelé z Jihočeského, Ústeckého a Pardubického kraje v rozmezí výměry z. p. od 1 000 do 1 400 ha.

V rámci druhé sledované velikostní třídy (V až IX), opět ať již se jedná o SPO nebo SFO, jsou průměrné výměry obhospodařované z. p. SPO několikanásobně vyšší než u SFO. Opět zde platí, že nejvyšších hodnot dosahují SPO smíšené výroby při výrazném kolísání výměry z. p./ZJ. K největším podnikům, kromě podniků hospodařících v Karlovarském kraji (průměrná výměra 738 ha z. p.), náleží zemědělské podniky v Ústeckém a Moravskoslezském kraji o výměře kolem 600 ha z. p. Středně velké subjekty právnických osob zaměřené na chov zvířat zkrmujiících objemnou píci vykazují v průměru velikost kolem 400 ha a největší podniky dané specializace se opět vyskytují ve výše uvedených krajích.

Obecně platí, že velikostní charakteristiky výše uváděných specializovaných podniků nelze spojovat s půdně klimatickými poměry toho kterého regionu. Kraje spojované tradičně se zemědělskými aktivitami, resp. regiony s největším rozsahem zemědělské půdy, tj. Středočeský, Jihočeský, Jihomoravský kraj, Plzeňský kraj a kraj Vysočina podílející se 57 % na celkovém půdním fondu ČR nepatří zpravidla mezi oblasti charakterizované největší výměrou zemědělských podniků.

Pro vyjádření intenzity živočišné výroby byly počty chovaných kusů za jednotlivé skupiny hospodářských zvířat zaznamenané ve strukturálním šetření přepočteny dle metodiky Eurostatu na dobytčí jednotky (VDJ). Počty kusů za jednotlivé kategorie zvířat byly vynásobeny přepočtovými koeficienty; viz tabulka 5.

Tabulka 5 - Koeficienty dobytčích jednotek

Kategorie hospodářských zvířat	Přepočtové koeficienty dobytčích jednotek
Skot do 1 roku	0,4
Skot od 1 do 2 let	0,7
Býci nad 2 roky	1
Jalovice nad 2 roky	0,8
Dojnice	1
Ostatní krávy	0,8
Ovce a kozy	0,1
Koňovíti	0,8
Selata o živé hmotnosti méně než 20 kg	0,027
Chovné prasnice o hmotnosti nejméně 50 kg	0,5
Ostatní prasata	0,3
Brojleři	0,007
Nosnice	0,014
Ostatní drůbež	0,03
Králíci, chovné samice	0,02

Z výsledků strukturálního šetření vyplývá, že zemědělská živočišná výroba je, co se týče celkového počtu dobytčích jednotek, největší měrou koncentrována v rámci výrobního zaměření smíšená výroba. Subjekty této výrobní specializace s 866 tis. VDJ se podílejí 47 % na celkovém počtu dobytčích jednotek v zemědělství ČR. Převážnou většinu (90 %) z celkového počtu VDJ smíšené výroby vykazují specializované podniky právnických osob, na které připadá v průměru 841 VDJ/podnik.

Výrobní zaměření chov zvířat kmených jadrným krmivem se podílí 28 % na celkovém počtu VDJ v ČR a je tak z hlediska koncentrace dobytčích jednotek druhým nejvýznamnějším odvětvím. Podniky právnických osob výrobního zaměření chov prasat a drůbeže chovají 93 % VDJ z celkového počtu dobytčích jednotek v rámci této výrobní specializace. Průměrný počet dobytčích jednotek je u SPO 2 773 VDJ/podnik, u SFO pak pouze 123 VDJ/podnik.

Zemědělské subjekty výrobního zaměření chov zvířat zkrmlující objemnou píci mají v rámci českého zemědělství i přes největší zastoupení co do počtu podniků relativně nízký podíl na celkovém počtu VDJ (22 %). Je to dáno převažující extenzivní formou chovu. Počet chovaných zvířat je u této skupiny podniků rovnoměrně rozložen mezi podniky fyzických (42 %) a právnických osob (58 %). Více než desetkrát vyšší intenzita ŽV je charakteristická pro SPO, které vykazují v průměru 285 VDJ/podnik.

Ostatní výrobní zaměření mají z hlediska zastoupení živočišné výroby menší význam. Podniky specializované na polní výrobu zaujímají na celkovém počtu dobytčích jednotek 4% podíl, subjekty výrobního zaměření zahradnictví a trvalé kultury pak představují pouhých 0,1 % z celkového počtu VDJ.

Graf 2 - Průměrný počet dobytčích jednotek v rámci skupin výrobního zaměření

